

gickému. Bude se snažit ke každému sociologickému řezu soudobou společností hledat poznatky o příčinách, směrech, šíři, intenzitě a důsledcích předchozího vývoje, které je možno metodami historiografie získat. V první etapě výzkumu se zaměří na zkoumání sociálního vývoje v Československu v období 1968-1989, v druhé etapě na období 1938-1968.

Protože k problematice sociálního vývoje 1968-1989 historiografická literatura zcela chybí, bude se výzkum opírat hlavně o studium statistických pramenů a jejich dílčí zpracování a o demografickou, ekonomickou a sociologickou literaturu. Bude analyzovat oficiální dokumenty a publikace k sociálnímu vývoji i exilovou a samizdatovou produkci s tímto zaměřením. Důležitou podmínkou exaktnosti bude získání možnosti studia archivních dokumentů, zejména z bývalého archivu ÚV KSČ. U problematiky sociálního vývoje 1938-1968 se vedle využití obdobných zdrojů bude možno opřít i o historiografická zpracování jednotlivých aspektů sociálního vývoje v odborných statích i o první pokus o syntézu (Kalinová a kol.).

Na první etapu budou vyhrazena léta 1991-1993: druhá bude uzavřena do konce roku 1995. Souhrnné výstupy z výzkumu budou mít podobu dvou obrysových syntetických studií - Nástinu sociálního vývoje 1968-1989 a Přehledu sociálního vývoje 1938-1968. 4. Předběžná koncepce výzkumu elit Koncepce výzkumu se opírá o mezinárodní komparativní projekt "Cirkulace elit v měnící se sociální struktuře postkomunistické východní Evropy" koordinovaný univerzitou v Los Angeles (I. Szelenyi, D.J. Treiman). Účast v tomto

mezinárodním projektu zatím přislíbilo kromě Československa ještě Polsko a Maďarsko. Klíčové otázky, které si tento projekt klade, jsou:

- a) Je elita spojená s minulým systémem schopna udržet si svá privilegia v průběhu přechodu od státního socialismu k liberálně kapitalistickému systému?
- b) Kterým frakcím této elity se to daří? Jaké pozice příslušníci této elity zaujímají v současné době?
- c) Jaké jsou individuální a sociální charakteristiky jedinců procházejících během postkomunistické transformace vzestupnou mobilitou směrem do současné elity? Jaký "kapitál" (kulturní, ekonomický, sociální a politický) umožňuje tyto kariéry?

Výzkumný tým bude ve spolupráci s koordinátory uvedeného mezinárodního projektu realizovat sociologická šetření, která kromě odpovědí na výše uvedené otázky, poskytnou i první systematickou sociálně demografickou dokumentaci nových elit ve východní Evropě. Návaznost tohoto šetření na stratifikační výzkum umožní analyzovat mobilitní vzorce typické pro "staré" i "nové" elity. Tato šetření proběhnou patrně v návaznosti na Mikrocensus 1992, tedy pravděpodobně až v roce 1993. V letech 1991 a 1992 budou prováděny různé varianty výběru příslušníků elit a možnosti využití různých druhů opory pro výběr. Předpokládá se spojení tohoto projektu s průběžnými kvalitativními výzkumy restrukturalizace elit, které mohou být koordinovány s dalšími mezinárodními komparativními výzkumy.

Pavel Machonin, Petr Matějů

Podoby strednej Európy

"Mitteleuropäische Images" - taký bol názov medzinárodného sympózia konaného v dňoch 2. - 5. mája 1991 v Salzburgu. Už v samotnom názve sympózia bolo zakotvené, že stredná Európa nie je oblasť, ktorá sa dá jednoznačne a jednomyseľne ohraničiť a definovať, ale že skôr ide o región ktorý má mnohorakú podobu, vyvoláva rôzne predstavy a jeho obraz je diferencovaný. Čím viac sa o strednej Európe diskutuje, tým intenzívnej-

šie sa prejavuje potreba empiricky skúmať kto a čo si pod týmto pojmom predstavuje, kto a akými prostriedkami vytvára a fixuje predstavy o tejto oblasti. Je stredná Európa len myšlienková konštrukcia, alebo ju možno chápať ako samostatný, od iných odlišný kultúrny priestor? Kde sú hranice strednej Európy? Aká je jej vnútorná štruktúra? Aké boli jej charakteristiky v minulosti, aká je dnes a aké funkcie by mala plniť v budúcnosti? Na tieto, ale i celý rad ďalších otázok sa usilovali nájsť odpoveď historici, filozofi,

sociológovia, kulturológovia a publicisti z Poľska, Maďarska, Chorvátska, Slovinska, Čiech, Slovenska a Rakúska. Pozvánka na sympóziu síce predpokladala prezentovanie predstáv o strednej Európe reflektovaných masmédiami - najmä tlačou - v jednotlivých krajinách, ale 57 aktívnych účastníkov ďaleko prekročilo tento zámer a diskutovalo o všetkom, čo sa nejakým spôsobom dotýka života národov strednej Európy.

Organizátor sympózia - Institut für Publizistik und Kommunikationswissenschaft Universität Salzburg - reprezentovaný profesorom P. A. Bruckom - rozvrhol činnosť sympózia do viacerých blokov.

Úvod sympózia bol rámcovaný otázkou "Kto sme my - stredoeurópania?" Vstupný referát, "Stredná Európa ako historická realita" predniesol Prof. Dr. M. Hroch z UK Praha. Vo svojom vystúpení analyzoval vývin strednej Európy očami historika a zodpovedal veľmi presne na otázku, či má - z hľadiska historického vývoja - stredná Európa také charakteristiky a také špecifické zážitky aké iné časti Európy nemajú? Uvediem aspoň niektoré: turecké nebezpečenstvo, etnická mnohohrakovosť, "landespatriotismus", vzostupné tendencie nemeckého etnika, prítomnosť židovského obyvateľstva, existencia "c. k. monarchie", stretávanie západnej latinskej a východnej gréckej cirkvi a iné. Budúci vývoj tejto oblasti bude závisieť od rozhodnutia, či sa budú obnovovať resp. reintegrovať staré formy, alebo sa bude budovať nová stredná Európa.

Zorný uhol spisovateľa - disidenta uplatnil vo svojom referáte maďarský publicista G. Dalos: "Dvojité zmeny - stredná Európa a jej inteligencia". Podľa neho fungoval - ešte v nedávnej minulosti - pojem stredná Európa ako "náhradnícky" všade tam, kde by bolo adekvátnejšie (i keď tiež nie presne) hovoriť o východnej Európe, a kde požitkom bol spoločný osud krajín žijúcich medzi dvoma veľmocami, v režimoch, ktoré si v zmanipulovanej forme osvojili tradíciu o básnikoch a spisovateľoch ako bojovníkoch za slobodu. Maďarská tvorivá inteligencia zohrala významnú úlohu v revolučných vystúpeniach rokov 1848, 1956, no r. 1989 to už nebola práca spisovateľov. "Rola profétov skončila; sme slobodní, ale slabí". Pre budúcnosť by sa

mala inteligencia oslobodiť od tlaku robiť politiku, ale neoslobodiť od povinnosti byť prísnymi pozorovateľmi a kritikmi spoločnosti.

Gró práce sympózia prebiehalo v polhodinových workshops, v ktorých sa prezentovali výsledky výskumov v jednotlivých krajinách. Rozsah tejto správy neumožňuje podrobne informovať o referátoch a ich autoroch, preto uvádzam stručne aspoň prezentované témy: stredná Európa v poľskej, maďarskej, litovskej, slovinskej tlači, problémy európskej a stredoeurópskej identity, predstavy o "návrate" strednej Európy do (západnej) Európy, predstavy o krajinách Pentagonály, dejiny strednej Európy a ich reflexia v súčasnej stredoeurópskej tlači, k vymedzeniu pojmu stredná Európa, alpsko-adriatická oblasť v korutánskej tlači, vzory vo vývoji národných predstáv (v zmysle - národy o sebe navzájom), pôsobenie chorvátskeho rozhlasu a televízie v strednej Európe, predstavy o Európe v Chorvátsku, stredná Európa a Slovinsko, prezencia a absencia strednej Európy v slovinskej tlači. Na rozdiel od živých diskusií k jednotlivým referátom vypočuli účastníci sympózia až príliš pokojne chorvátske hlasy varujúce pred narastajúcim konfliktom a tichý povzdych, že "Chorváti vedia o Európe rozhodne viac, ako Európa o nich."

Predstavitelia vedeckej obce z Čiech a Slovenska prezentovali následnú problematiku: kolektívny referát o Čechoch a Slovákoch v čase prechodu od totalitý k politickej demokracii predniesla Z. Mansfeldová, obraz Čiech a Slovenska v zahraničnej tlači prezentoval S. Brečka, o Československu, strednej Európe a verejnej mienke hovoril J. Šubrt. Obraz Európy v slovinskej dennej tlači analyzovala K. Podoláková, o ideových konceptoch europanstva v slovinských kultúrno-politických týždenníkoch referovala V. Gažová, ponímanie strednej Európy v českej historickej spisbe vyložil P. Koček, strednú Európu ako politickú konštrukciu vyložil M. Posluch. O obraze strednej Európy na historických križovatkách 20. storočia hovoril Z. Sládek. Z najtypickejších predstáv o strednej Európe vybral poňatie strednej Európy ako mosta medzi východom a západom, predstavu disidentov, pre ktorých bola

spojená stredná Európa pekným, ale neuskutočniteľným snom, predstavu fungujúcu ako nostalgická spomienka, na Rakúsko-Uhorsku monarchiu a napokon predstavu dosť populárnu - nech sa vráti Rakúsko-Uhorsko na úroveň súčasnej rakúskej životnej úrovne.

Názory Z. Sládeka sme uviedli podrobnejšie preto, lebo vyjadrujú názory, ktoré viac-či menej rezonovali vo vystúpeniach viacerých účastníkov. A ešte jeden názor, ktorý síce nebol vyslovený nahlas, nebol formulovaný pregnantne, ale zaznel viackrát v "podtóne": obava stoeurópanov z opätovne rastúceho vplyvu Nemecka.

Rovnako varovne vyzneli hlasy upozorňujúce na agresivitu amerického priemyslu kultúry a zábavy vedúcu k amerianizácii európskej kultúry, k hrozbe straty identity národných kultúr v strednej Európe.

Pomerne rozsiahly priestor bol na Salzburgskom sympóziu "Mitteleuropäische Images" vymedzený pre nastolovanie a riešenie otázok metodologického charakteru. Okrem priebežného prezentovania metodologických východísk a metodologických postupov použitých jednotlivými účastníkmi pri empirickom výskume, boli predstavené tri samostatné príspevky orientované výlučne na metodologické problémy spoločenskovedného výskumu.

V rovine binárnych opozícií sa niesol referát A. Kiosseva s názvom "Erotika geopolitiky". Uviedol model výskumu vychádzajúci zo štrukturalistických princípov a čiastočným využitím psychoanalytického inštrumentária.

"Analýza obrazu krajiny" H. P. Meiera-Dallacha vychádzala z klasifikačného rozboru sémantického poľa skúmaného v rôznych rovinách - od tlače, cez audiovizuálne médiá

až po prieskum verejnej mienky prostredníctvom dotazníka.

G. Muskens predstavil tzv. "viedenskú metodiku" obsahovej analýzy a porovnávacieho výskumu. Táto pozostáva z veľmi precízneho horizontálneho i vertikálneho členenia celej problematiky spoločenskovedného výskumu, počínajúc otázkami štruktúry výskumných tímov, komunikácie, jednotlivých stratégií výskumu až po subtilnosti kategoriálneho aparátu.

Súčasťou práce sympózia boli aj pravidelné večerné diskusie. Prvú pódiovú diskusiu viedol rakúsky minister pre vedu a výskum Dr. Busek. Jeho prítomnosť podčiarkla význam aký sa pripisuje myšlienke organizovania strednej Európy práve v Rakúsku. V ďalších dňoch sa realizovali medzinárodné "okrúhle stoly". Predstavitelia stoeurópskej inteligencie, za účasti reprezentantov z kruhov bývalých disidentov, diskutovali o zmenách vo vývoji občianskej spoločnosti, ku ktorým došlo a dochádza v bývalých socialistických krajinách, o postavení inteligencie v zmenených podmienkach, o budúcnosti týchto spoločností v podmienkach trhového hospodárstva a znovuoobnoveného nacionalizmu.

Počas sympózia boli mnohé otázky zodpovedané, ale mnohé ďalšie nastolené. Čas (napokon ako vždy) neumožnil vysvetliť všetky názory a postoje, vydiskutovať všetky nastolené problémy. Preto výzva neúnavného prof. P. A. Brucka - organizátora a dobrého hostiteľa - pokračovať vo výskume nastolených problémov, sa ukazuje ako plne oprávnená.

Katarína Podoláková